

УДК 338.45

Г. В. Ортіна,

докторант, Академія фінансового управління, Міністерства фінансів України

СТРАТЕГІЯ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

G. Ortina,

doctoral student, Academy of Financial Management, Ministry of Finance of Ukraine

THE STRATEGY OF CRISIS MANAGEMENT FOR THE REAL ECONOMY SECTOR

Визначено роль держави у формуванні та реалізації антикризової стратегії у реальному секторі економіки. Уточнено основні методологічні положення формування стратегії антикризового регулювання реального сектору економіки України, що має бути спрямована на підвищення технологічного укладу виробництва для створення в країні більшої частки доданої вартості виробленої продукції.

Determined that the state's role in shaping and implementing the strategy of crisis management the real economy is not a simple expansion of state presence in the economy and to improve the effectiveness of long-term public policy and concrete actions to improve the economy, improve social status of citizens. However, the state should be guided by the criteria of preservation of market freedom and the ability to detect the use of property available for investment in the restructuring of certain industries industry.

As the purpose of anti-crisis strategy for real sector Ukraine should increase technological structure of production in the country to create more value added products. Movement in this direction requires the inclusion of anti-crisis strategy three fundamental points: the need to develop a consistent system of market institutions, the most important element of which — legal provision covering "a set of property rights"; the focus should be focused on creating a mechanism of market competition.

Ключові слова: антикризова стратегія, галузі економіки, держава, регулювання, реальний сектор економіки.

Key words: anti-crisis strategy, economics, government, regulation, real economy.

ВСТУП

Динаміка економічних процесів останніх років свідчує, що, переважно, несприятливі внутрішні умови розвитку промислових комплексів при порівняно слабких міжнародних позиціях національного господарства вимагають: активного пошуку нестандартних шляхів виходу з кризи; розроблення та застосування засобів формування конкурентоспроможної національної та регіональної економіки. У сучасних умовах на загальний характер економічного розвитку могутній вплив здійснює система екзогенних факторів, пов'язаних із функціонуванням глобальної економіки, розширенням економічного простору діяльності національних господарюючих суб'єктів, розповсюдженням інформаційного потенціалу, посиленням ролі X-, Y- та Z- інституційних матриць у системі макроекономічного регулювання виробничо-господарських зв'язків. У геополітичній конкуренції одним із найважливіших чинників збереження конкурентоздатності є НТП та здатність реального сектору економіки країни до впровадження прогресивних технологій. Країни, які не спроможні забезпечити необхідний рівень та високої якості інформаційного середовища, підсилюють залежність від зовнішніх фінансових та інформаційних ринків і зберігають за собою функцію постачальника природної сировини та дешевої робочої сили для більш розвинутих країн світової економіки.

Суттєвий внесок у формування теоретичних засад розвитку реального сектору економіки внесли такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: О. Алімов, О. Амоша, Д. Белл, В. Бесєдін, Б. Буркинський, З. Варналій, А. Гранберг, Е. Гувер, В. Микитенко та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є уточнення ролі держави у формуванні та реалізації стратегії антикризового регулювання реального сектору економіки, а також обґрунтувати основні методологічні положення її формування.

РЕЗУЛЬТАТИ

Держава має відслідковувати взаємозв'язки між масштабами й швидкістю перетворень і виникненням небезпечних тенденцій, що загрожують соціальній, економічній стабільності й безпеці країни. Від повновладдя держави, здатності її заохочувати розвиток інституціональних форм, адекватних часу залежить динаміка виходу із кризи та подальше економічне зростання.

Антикризове регулювання можна розглядати як на макро- та мезорівнях, так і на мікрорівні, але у сукупності. Реалізацію антикризових процедур стосовно функціонування галузі називають антикризовим процесом. Світовий досвід показує, що процес цей керований і включає в себе два блоки процедур — антикризове управління і антикризове регулювання, які служать за-

гальній меті на різних (мікро-, мезо- і макроекономічному) рівнях.

Визначено, що на мікрорівні антикризове регулювання в економічній літературі розглядається як антикризове управління стосовно конкретного суб'єкта господарювання [5; 6].

Антикризове управління або антикризовий менеджмент на мікрорівні можна визначити як систему заходів дії на соціально-економічні відносини, що складаються на рівні підприємства при попередженні кризи, реагування на неї і вивчення її наслідків. Даний вид управління реалізується всередині підприємства і не виходить за його межі.

На мезорівні антикризове управління передбачає систему заходів щодо груп підприємств окремої галузі. Цілі антикризового управління можуть бути досягнуті шляхом рішення наступних задач: діагностики фінансового стану і оцінки перспектив розвитку виробничого потенціалу підприємств галузі; розробки плану фінансового оздоровлення підприємств; оцінки глибини фінансової і економічної кризи підприємств та ефективності заходів щодо їх фінансового оздоровлення; вибору і реалізації антикризових процедур.

Однак ефективному антикризовому управлінню галузю має сприяти державне регулювання. Зміст антикризового регулювання — категорії макроекономічної — складають заходи державної організаційно-економічної і нормативно-правової дії на підприємства та галузі на стадіях попередження, реагування і вивчення криз.

Проте слід визнати, що державний рівень реалізується завдяки стратегічному плануванню і створенню нормативно-правової бази для самоорганізації суб'єктів господарства, а також цільовий вплив на окремі галузі економіки. З метою профілактики кризових явищ державі необхідно розробити антикризову стратегію, відокремлюючи особливості антикризового регулювання на макроекономічному рівні [3]. Слід зазначити, що конкретні напрями, заходи та масштаби державної антикризової стратегії визначаються характером і гостротою економічних, соціальних, енергетичних та інших проблем у певний період.

Поведінка окремих галузей економіки та окремих підприємств в період кризи підпорядковується цілком певним закономірностям. При цьому кризова реальність принципово відрізняється від усього, до чого звикли керівники вітчизняних підприємств.

Експортно-орієнтована модель економіки властива в основному країнам, які не мають власних ресурсів (наприклад, Японія) або ємного внутрішнього ринку (наприклад, Швеція). І ресурси, і ємний ринок притаманні Україні, тому вітчизняній економіці доводиться самотійно створювати масові внутрішні ринки, що охоплюють більшість населення. Керівництву підприємств необхідно вчасно усвідомити існуючі тенденції, налагодити масове виробництво відповідної продукції. Це наблизить вихід країни з кризи.

У ринковій економіці існує причина управлінської кризи на рівні підприємства, яка пов'язана зі складністю і структурою продукції, що випускається (а, відповідно, складність і структура виробництва, господарських зв'язків і ресурсів) не встигають за кризовими вимогами до їх спрощення.

Система антикризового регулювання реальним сектором економіки базується на певних принципах [5]: постійна готовність до можливого порушення фінансової рівноваги; рання діагностика кризових явищ у фінансовій діяльності суб'єкта господарювання з метою своєчасного використання можливостей їх нейтралізації; диференціація індикаторів кризових явищ за ступенем їх небезпеки для фінансового розвитку; терміновість реагування на окремі кризові явища в фінансовому розвитку організації; адекватність реагування на ступінь реальної загрози її фінансовій рівно-

вазі; повна реалізація внутрішніх можливостей виходу системи з кризового фінансового стану; вибір ефективних форм санації.

Особливість антикризового управління полягає в підвищенні складності управлінських процесів. Фінансова криза проявляється в нестачі коштів, зростанні простроченої кредиторської заборгованості, падінні продажів, невдоволенні персоналу та інших несприятливих факторах. Суб'єкт господарської діяльності, який має фінансову кризу, може припинити своє існування, але при цьому після проведення будь-яких змін, наприклад, реструктуризації компанії, може відновити свою діяльність. У тому числі, успіх заходів залежить від грамотності антикризового менеджера, його вміння долати кризову ситуацію.

Управління окремими підприємствами в умовах фінансової кризи — це сукупність методів, спрямованих, з одного боку, на зменшення всіх статей витрат, збільшення надходження грошових коштів в організацію, необхідних для погашення боргів, а з іншого — на збільшення обсягу продажів і одержання сукупного прибутку. Значущим є використання нових прийомів управління, які можуть кардинально змінити існуючу систему після реорганізації. До таких прийомів відносяться: використання різних нововведень, позиціонування торгової марки, оптимізація кадрової роботи, цінова політика тощо.

В умовах кризового стану найбільш важливо скоротити одні витрати і збільшити інші, використання яких сприятиме підвищенню прибутковості компанії. Виникає необхідність залучення позикових коштів з зовні, що саме по собі складно, адже фінансова криза підприємства часто означає його фактичне банкрутство. Тому важливо визначити оптимальне співвідношення всіх заходів впливу, необхідних для того, щоб підприємство змогло втримати існуючий рівень, а потім почати новий більш ефективний етап у своїй діяльності.

Зазначимо, що основні методи подолання фінансової кризи включають: скорочення витрат; збільшення надходження грошових коштів в організацію; проведення реструктуризації кредиторської заборгованості; проведення реорганізації або реструктуризації підприємства.

Скорочення витрат є необхідним кроком у тій ситуації, коли організація відчуває фінансову кризу. Необхідно централізувати прийняття всіх рішень, які впливають на рух матеріальних активів підприємства, скорочувати або заморожувати витрати, пов'язані з розвитком існуючих довгострокових проектів: НДДКР, капітального будівництва та інших вкладень, окупність яких перевищує один рік.

Методи скорочення витрат включають: контроль витрат, аналіз джерел виникнення витрат, їх класифікацію за ступенем залежності від обсягів виробництва, проведення заходів щодо зниження витрат, оцінку отриманого ефекту.

Основні напрями діяльності щодо зниження витрат: скорочення фонду оплати праці; скорочення витрат на сировину і матеріали за рахунок використання більш дешевих компонентів виробництва, впровадження ресурсозберігаючих технологій; скорочення виробничих витрат, витрат на ремонт та обслуговування обладнання, витрат на рекламу, науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, дослідження ринку, підтримання певної якості послуг.

Важливо визначити найбільш витратні статті, які можна скоротити направити ці ресурси на заходи, які сприятимуть більш комфортного виходу з кризового стану, наприклад на проведення реструктуризації.

Залучення коштів в організацію в умовах кризи здійснюється в основному за трьома головними напрямками — продаж та здача в оренду активів компанії; оптимізація продажів; зміна кредитної політики для прискорення оборотності дебіторської заборгованості.

Слід зазначити, що реструктуризація заборгованості є процесом підготовки і виконання ряду послідовних операцій між підприємством і його кредиторами, основною метою якого є отримання різного роду поступок з боку кредиторів: скорочення загальної суми заборгованості, звільнення від сплати відсотків, скорочення процентної ставки, відстрочки платежу. Реструктуризація заборгованості включає в себе її інвентаризацію, виділення найбільш пріоритетних напрямків реструктуризації, побудова графіка погашення заборгованості на основі прогнозу руху грошових потоків, пошук резервних джерел додаткового фінансування. Так, проведення реструктуризації боргів та інші заходи подолання фінансової кризи допоможуть організації вийти на новий етап в її діяльності.

Реструктуризація або реорганізація підприємства представляє собою структурну перебудову організаційно-правової форми, активів або джерел фінансування з метою підвищення ефективності функціонування підприємства.

В умовах розвитку ринкових відносин Україна потребує структурних перетворень промисловості як базового сектора розвитку її економіки. Разом з тим, процеси приватизації, реформування відносин власності призвели до втрати контролю над розпочатими перетвореннями, оскільки остаточно розкрив усі існуючі структурні диспропорції економіки й суперечності функціонування господарюючих суб'єктів.

За роки реформ знизився технологічний рівень промислового виробництва. Одночасно посилюється тенденція до зниження ефективності технологічних процесів. Для більшості наукоємних галузей реального сектору економіки технологічна деградація стала практично незворотним процесом. Особливо важке становище в тих галузях промисловості, які визначають економічне зростання.

Слід зазначити, що у світовій економіці існує декілька підходів до подолання структурних криз. Проте ключовим моментом будь-якої структурної адаптації є підвищення ефективності виробництва й конкурентоспроможності. Особливо високі вимоги висуваються до галузей, що працюють на зовнішній ринок. Разом з тим, як показав досвід структурної адаптації країн, що розвиваються, важливим джерелом економічного зростання є використання внутрішнього ринку для вітчизняної промисловості й заміщення імпортованих товарів вітчизняними.

Визначено, що державна промислова політика в період кризи, разом з поточними антикризовими заходами, повинна переслідувати дві стратегічні цілі: державне економічне регулювання згорання виробництва (збереження навколишнього середовища, науки й освіти, інвестиційного машинобудування, конверсія оборонних галузей); створення механізму майбутнього піднесення реального сектору економіки України.

При цьому досягнення цілі пропонувалося забезпечити шляхом формування інноваційних програм і використання прямих і непрямих методів реалізації промислової політики. Наголошувалося, що державне управління промисловістю в умовах становлення ринкових відносин обмежується використанням двох основних регуляторів — фінансово-грошового механізму й методів непрямої дії.

Для реалізації викладеного сценарію промислової політики необхідно, щоб держава проводила активну структурну політику. Її основними елементами мають стати: підтримка всіх виробництв, які містять у собі елементи розвитку, а не просто зростання масштабу виробництва, незалежно від того, до якого устрою вони належать; збереження існуючого науково-технічного й кадрового потенціалу країни, а також системи освіти, оскільки їх руйнування позбавить п'ятий устрій власної інтелектуальної бази; інвестування державних коштів у розвиток галузей інфраструктури, що не під

силу приватним інвесторам, але є найважливішою умовою успішного розвитку всіх технологічних устроїв країни, які ще не до кінця виробили свій потенціал; створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності; відродження контрактно-платіжної дисципліни, без чого будь-яке виробництво та збут втрачають сенс.

Таким чином, всі погляди щодо підходів до проведення структурних перетворень у галузях промисловості на новому етапі ринкових перетворень об'єднувало єдине розуміння головної стратегічної мети, що полягає в підвищенні ефективності та конкурентоспроможності реального сектору економіки на зовнішньому і внутрішньому ринках, що і знайшло подальше відображення в урядових документах про модернізацію економіки на найближчу перспективу.

Слід зазначити, що сьогодні проведення структурних перетворень у промисловості стає важливим напрямом антикризової політики України, а підвищення ефективності й конкурентоспроможності вітчизняних підприємств реального сектору економіки на зовнішньому й внутрішньому ринках — основною метою всієї економічної політики.

Урядом України затверджені концептуальні положення реформування підприємств та інших системних економічних реформ (Програма на 2010—2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава").

Наголошувалося, що під реформою підприємств розуміється зміна принципів їх дії, спрямована на їх реструктуризацію, що сприяє поліпшенню управління; підвищенню ефективності виробництва й конкурентоспроможності продукції, що випускається, продуктивності праці; зниженню витрат виробництва; покращенню фінансово-економічних результатів діяльності, а також міри державної підтримки зазначених змін.

У загальному вигляді метою реструктуризації є забезпечення ефективного використання виробничих ресурсів. Основні напрями реструктуризації: досудові заходи з фінансового оздоровлення кризових підприємств; заходи з фінансового оздоровлення або ліквідації неспроможних підприємств у процесі процедур банкрутства; заходи з розробки оптимальних схем залучення інвестицій.

Механізмом проведення реструктуризації є: аудит фінансової звітності (підтвердження достовірності фінансової звітності й відповідності фінансово-господарських операцій законодавству); оцінка бізнесу та нерухомості (визначення у вартісному вираженні ринкової вартості переваг від користування бізнесом); антикризове управління (забезпечення стійкого стану підприємства на ринку).

Реструктурування як удосконалення організаційної структури, що забезпечує зниження трансакційних і адміністративно-управлінських витрат, економію оборотного капіталу, інтеграцію науки та виробництва, ефективний менеджмент, вирощування конкурентоспроможних вітчизняних корпорацій. Найважливіше завдання реструктурування — це підвищення інвестиційної привабливості промислових підприємств, для чого необхідно:

- 1) забезпечення відкритості, доступності й достовірності інформації про стан підприємств для потенційних інвесторів, посилення відповідальності за залучення внутрішньою інформацією;
- 2) захист прав власності акціонерів й інших власників підприємств;
- 3) підвищення якості роботи та відповідальності вищих менеджерів підприємств, запровадження сучасних форм управління підприємствами й передових технологій менеджменту, прискорення переходу підприємств на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку й фінансового менеджменту [1].

Слід зазначити, що прискорення створення умов для реформування підприємств реального сектору еконо-

міки, їх реструктуризації та підвищення ефективності управління ними з метою забезпечення ресурсозбереження й нарощування виробництва конкурентоспроможності продукції було передбачено як один із заходів Уряду України і Національного банку України зі стабілізації соціально-економічного становища в країні. При цьому планувалася підготовка нормативних актів, що передбачають підвищення відповідальності керівників організації за результати їх діяльності перед власниками, акціонерами і найманими працівниками. Проте до теперішнього часу відповідні нормативні акти не прийняті.

Визначено, що роль державного регулювання у структурному розвитку реального сектору економіки України полягає не в простому розширенні присутності держави в економіці, а в підвищенні ефективності довгострокової державної політики й конкретних антикризових дій щодо оздоровлення економіки, поліпшення соціального стану громадян. Разом з тим держава має керуватися критеріями збереження ринкової свободи та виявляти вміння у використанні наявної власності для інвестування в реструктуризацію окремих підгалузей промисловості. При цьому бажано зробити основний акцент на концептуальній і законодавчій базі, що відповідає державній політиці за такими основними напрямками: забезпечення економічної й організаційно-правової активності держави; формування ефективної системи державного й муніципального управління з метою стимулювання економічного зростання; розвиток законодавчих основ устрою України; підтримка законодавчих ініціатив, що сприяють розвитку конкуренції та підприємницької діяльності.

У якості перспективної мети структурного розвитку реального сектору економіки України має бути підвищення технологічного укладу виробництва для створення в країні більшої частки доданої вартості продукції. Рух у цьому напрямі вимагає включення в антикризову стратегію трьох принципових моментів: необхідно по-свідовно розвивати систему інститутів ринку, найважливіший елемент якої — правове забезпечення, що охоплює "сукупність прав власності"; основна увага має бути зосереджена на створенні механізму ринкової конкуренції. Інакше в Україні буде відбуватися заміна державних монополій частково, а тиск останніх на економіку не може не блокувати зростання ефективності й не відтворювати в суспільному виробництві застійних явищ; при визначенні ролі держави в економічному процесі варто виходити з того, що в усіх сучасних розвинутих країнах економіка є за своїм характером змішаною, тобто держава виконує в ній багато координаційних функцій, а також приймає деякі прямі рішення регуляторного характеру. У критичні для економіки періоди роль держави посилюється. Усунення держави від управління ринковою економікою є абсолютно неприйнятним.

ВИСНОВКИ

Визначено, що роль держави у формуванні та реалізації стратегії антикризового регулювання реального сектору економіки полягає не в простому розширенні присутності держави в економіці, а в підвищенні ефективності довгострокової державної політики й конкретних дій щодо оздоровлення економіки, поліпшення соціального стану громадян. Разом з тим держава має керуватися критеріями збереження ринкової свободи та виявляти вміння у використанні наявної власності для інвестування в реструктуризацію окремих підгалузей промисловості.

У якості мети антикризової стратегії реального сектору економіки України має бути підвищення технологічного укладу виробництва для створення в країні більшої частки доданої вартості виробленої продукції. Рух у цьому напрямі вимагає включення в антикризову стратегію трьох принципових моментів: необхідно по-

свідовно розвивати систему інститутів ринку, найважливіший елемент якої — правове забезпечення, що охоплює "сукупність прав власності"; основна увага має бути зосереджена на створенні механізму ринкової конкуренції. Інакше в Україні буде відбуватися заміна державних монополій частково, а тиск останніх на економіку не може не блокувати зростання ефективності й не відтворювати в суспільному виробництві застійних явищ; при визначенні ролі держави в економічному процесі варто виходити з того, що в усіх сучасних розвинутих країнах економіка є за своїм характером змішаною, тобто держава виконує в ній багато координаційних функцій, а також приймає деякі прямі рішення регуляторного характеру. У критичні для економіки періоди роль держави посилюється. Усунення держави від управління ринковою економікою абсолютно неприйнятне.

Література:

1. Амоша А.И., Иванов Н.И., Алымов В.А. Развитие промышленного производства: проблемы и решения / НАН Украины; Институт экономики промышленности / Н.И. Иванов (науч. ред.). — К.: Наукова думка, 2003. — 340 с. — (Проект "Наукова книга").
2. Кузьменко Г.Г. Методичні підходи до діагностики параметрів структурно-динамічних змін у промисловості регіонів України / Г.Г. Кузьменко // Національне господарство: теорія та практика управління. — К.: РВПС України НАН України. — 2010. — С. 137—149.
3. Макаренко І.О. Сучасний стан здійснення вітчизняної промислово-інноваційної політики за галузями / І.О. Макаренко // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 10. — С. 26—29.
4. Мочерний С. Синергетичний підхід в економічному дослідженні / С. Мочерний // Економіка України. — 2001. — № 5. — С. 44—51.
5. Худолей В.Ю. Проектування стратегічного потенціалу економічного зростання регіональних промислових комплексів / В.Ю. Худолей // Український соціум: наука — освіта — виробництво: Збірник наукових праць / [О.М. Алімов, В.Ю. Бугай, С.М. Шкарлет, В.Ю. Худолей та ін.]; за ред. д. е. н., проф. В.В. Микитенко. — Вип. 1. — Київ, МНТУ ім. Ю. Бугая, Асоціація ТЕКУ, Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2012. — С. 35—44.
6. Череп А.В. Економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва: монографія / А.В. Череп, О.В. Леп'охін, Л.Г. Олейнікова. — Запоріжжя: ЗПУ МОНмолодьспорту України, 2011. — 352 с.

References:

1. Amosha, A. I. Ivanov, N. I. and Alymov, V. A. (2003), *Razvitie promyshlennogo proizvodstva: problemy i reshenija* [Development of industrial production: problems and solutions], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
2. Kuz'menko, H. H. (2010), "Methodological approaches to diagnostics parameters structural and dynamic changes in industrial regions of Ukraine", *Natsional'ne gospodarstvo: teoriia ta praktyka upravlinnia*, pp. 137 — 149.
3. Makarenko, I. O. (2010), "The current state of implementation of national industrial and innovation policy by sector", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 10, pp. 26—29.
4. Mochernyj, S. (2001), "Synergetic approach in economic research", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5, pp. 44—51.
5. Khudolej, V. Yu. (2012), "Designing strategic potential growth of regional industrial complexes", *Ukrains'kyj sotsium: nauka — osvita — vyrobnytstvo*, vol. 1, pp. 35—44.
6. Cherep, A. V. Lep'okhin, O. V. and Olejnikova, L. H. (2011), *Ekonomichnyj mekhanizm rehuliuвання rozvytku promyslovoho vyrobnytstva: [The economic mechanism of regulation of industrial production]*, ZPU MОНmolod'sportu Ukrrainy, Zaporizhzhia, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2015 р.